

Κείμενα Παιδείας

Αρ. 10 (2025)

Η εκπαιδευτική δραστηριότητα στο Νομό Πιερίας μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο: Το παράδειγμα του Δημοτικού Σχολείου Μοσχοποτάμου κατά την περίοδο 1951-1968

Στέργιος Καλλέργης

doi: [10.12681/keimena-paideias.40538](https://doi.org/10.12681/keimena-paideias.40538)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καλλέργης Σ. . (2025). Η εκπαιδευτική δραστηριότητα στο Νομό Πιερίας μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο: Το παράδειγμα του Δημοτικού Σχολείου Μοσχοποτάμου κατά την περίοδο 1951-1968. *Κείμενα Παιδείας*, (10), 27-37. <https://doi.org/10.12681/keimena-paideias.40538>

Η εκπαιδευτική δραστηριότητα στο Νομό Πιερίας μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο: Το παράδειγμα του Δημοτικού Σχολείου Μοσχοποτάμου κατά την περίοδο 1951-1968

Καλλέργης Ι. Στέργιος

*Υποψήφιος Διδάκτωρ Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης, Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας
skallerg@he.duth.gr*

Περίληψη

Η παρούσα εργασία εξετάζει την εκπαιδευτική δραστηριότητα στο Νομό Πιερίας μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, εστιάζοντας στο παράδειγμα του Δημοτικού Σχολείου Μοσχοποτάμου κατά την περίοδο 1951-1968. Στόχος της είναι να αναδείξει τις προκλήσεις και τις εξελίξεις που σημάδεψαν την εκπαίδευση σε μια μεταπολεμική κοινωνία που προσπαθούσε να ανακάμψει από τις συνέπειες της Κατοχής και του Εμφυλίου. Το βασικό ερευνητικό ερώτημα που τίθεται είναι πώς διαμορφώθηκε η εκπαιδευτική πραγματικότητα στο συγκεκριμένο σχολείο μέσα από τις συνθήκες της εποχής, τις εκπαιδευτικές πολιτικές και τις τοπικές κοινωνικές δυναμικές. Μέσα από την ανάλυση αρχειακού υλικού και εκπαιδευτικών εγγράφων που φυλάσσονται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους του Νομού Πιερίας αλλά και στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, η μελέτη επιδιώκει να φωτίσει τη λειτουργία του σχολείου, τον αριθμό των μαθητών, την οργανική μεταβολή του σχολείου και την εξέλιξη του αριθμού των εκπαιδευτικών καθώς επίσης και την κοινωνική προσέλευση των μαθητών. Αναφορά ακόμα θα γίνει τόσο την ιστορία του χωριού όσο και την πληθυσμιακή του εξέλιξη από την ενσωμάτωση του 1912 μέχρι τις αρχές του 21^{ου} αιώνα. Θα ακολουθήσουν τα συμπεράσματα.

Λέξεις κλειδιά: εκπαίδευση, κοινωνία, μαθητές, δημογραφία

Summary

This paper examines the educational activity in the Prefecture of Pieria after the Second World War, focusing on the example of the Primary School of Moschopotamos during the period 1951-1968. It aims to highlight the challenges and developments that marked education in a post-war society that was trying to recover from the consequences of the Occupation and the Civil War. The main research question posed is how the educational reality in this particular school was shaped by the conditions of the time, educational policies and local social dynamics. Through the analysis of archival material and educational documents kept in the General State Archives of the Prefecture of Pieria and in the Primary Education, the study seeks to shed light on the school's operation, the number of students, the organic change of the school and the evolution of the number of teachers as well as the social attendance of students. Reference will also be made to both the history of the village and its population evolution from the incorporation in 1912 to the beginning of the 21st century. Conclusions will follow.

Keywords: education, society, students, demography, education, society, demography

Εισαγωγή

Το χωριό ως το 1926 ονομαζόταν Δρυάνιστα και την περίοδο της Τουρκοκρατίας ήταν κεφαλοχώρι, με 1.200 Χριστιανούς Ορθόδοξους. Σε πίνακα της Υποδιοίκησης Κατερίνης (1913) η Δρυάνιστα αναφέρεται ότι είχε 1.366 συνολικά Ορθόδοξο πληθυσμό και 200 οικίες, γεγονός που δείχνει αύξηση του πληθυσμού του την περίοδο εκείνη. Το 1639 το χωριό αναφέρεται με το όνομα Δρυάνιστα. Το 1865 προήχθη από τσιφλίκι σε κεφαλοχώρι και την περίοδο της Τουρκοκρατίας απολάμβανε κάποιων προνομίων σε σύγκριση με άλλα χωριά. Μάλιστα, μαζί με τον Κολινδρό και το Λιτόχωρο, ήταν τα μόνα σημαντικά χωριά της περιοχής. Κάτοικοι του Μοσχοποτάμου έλαβαν μέρος στην Επανάσταση του 1878 και στους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912-13 (Καζταρίδης, 2017).

Σημαντικό στοιχείο της οικονομικής και κοινωνικής εξέλιξης του Μοσχοποτάμου στάθηκε η εκμετάλλευση των κοιτασμάτων λιγνίτη, ο οποίος υπήρχε σε πολλούς λόφους γύρω από το χωριό. Ο λιγνίτης αυτός μεταφερόταν με ειδική σιδηροδρομική γραμμή που λειτούργησε περίπου ως το τέλος της δεκαετίας του '20. Το Δεκέμβριο του 1943 το χωριό πυρπολήθηκε από τους Γερμανούς και τους Έλληνες αντάρτες, ενώ το Μάρτιο του 1944 το χωριό αφανίστηκε. Έπειτα από την πυρπόληση του χωριού, το Μοσχοχώρι, η Λαγοράχη, το Μελιάδι και το Τόξο αποσπάστηκαν ως κοινότητες από την Κοινότητα Μοσχοποτάμου. Αργότερα, οι κάτοικοι επέστρεψαν στις εστίες τους και ασχολήθηκαν με την καλλιέργεια καπνού και με την κτηνοτροφία (Καζταρίδης, 2002;2017). Πολλοί, επίσης, Δρυανιστινοί αλλά και καταγόμενοι από τα παραπάνω τέσσερα χωριά εγκαταστάθηκαν στην Κατερίνη, στα μεγάλα αστικά κέντρα (Αθήνα, Θεσσαλονίκη), σε άλλες περιοχές της Ελλάδας αλλά και στο εξωτερικό. Η Δρυάνιστα αναγνωρίστηκε ως Κοινότητα στις 9 Ιουλίου 1918 και εντάχθηκε στην επαρχία Πιερίας του Νομού Θεσσαλονίκης. Μετονομάστηκε σε Μοσχοπόταμο το 1926, με Αριθμό Αποφάσεως 346Α/4/10/1926, επειδή -σύμφωνα με την παράδοση- το ποτάμι ήταν σε καλή περιοχή και φαίνεται ότι ήταν πολύ καθαρό και μοσχομύριζε. Το 1949 η Κοινότητα υπήχθη στο νεοσυσταθέντα Νομό Πιερίας (Βαρμάζης, 2002;Καζταρίδης, 2017).

Σύμφωνα με τον Επίσκοπο Κίτρος Νικόλαο Λούση η εκπαίδευση στην Πιερία στο τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα υπήρξε "λίαν ευτελής". Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα η κάτοικοι του χωριού με δικές τους δαπάνες, οι οποίες ξεπέρασαν τις 800 χρυσές λίρες, έκτισαν το πρώτο σχολείο. Το διδακτήριο κάηκε την περίοδο της Κατοχής και πιο συγκεκριμένα το Δεκέμβρη του 1943. Τα σχολικά έτη 1948-1950, η διδασκαλία των μαθημάτων γινόταν είτε στην εκκλησία είτε σε μία σιδερένια παράγκα που παραχωρούσε ο σιδεράς του χωριού. Το σχολείο ξανακτίστηκε στις αρχές του 1950 με επιχορήγηση 4000 δραχμών (Καζταρίδης, 2017;Τζουμέρκας, 2008)

1. Η εκπαιδευτική και δημογραφική κατάσταση του Νομού Πιερίας από την ενσωμάτωση το 1912 μέχρι και τις αρχές του 1950

Η ενσωμάτωση της Πιερίας στο ελληνικό κράτος το 1912 σηματοδότησε μια περίοδο σημαντικών αλλαγών τόσο στη δημογραφική φυσιογνωμία της περιοχής όσο και στην ανάπτυξη της εκπαίδευσης. Οι πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις διαμόρφωσαν την εκπαίδευση και τον πληθυσμό του νομού, επηρεάζοντας τη σχολική φοίτηση, τη διάρθρωση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και τις συνθήκες διαβίωσης των κατοίκων.

Το 1912 ο πληθυσμός της Πιερίας ήταν περιορισμένος, καθώς η περιοχή βρισκόταν ακόμη υπό οθωμανική κυριαρχία και χαρακτηριζόταν από τη συνύπαρξη διαφορετικών εθνοτικών και θρησκευτικών ομάδων (Έλληνες, μουσουλμάνοι, Σλάβοι, Βλάχοι). Η απελευθέρωση και η προσάρτηση στο ελληνικό κράτος οδήγησαν σε δημογραφικές ανακατατάξεις, ιδιαίτερα μετά τη

Μικρασιατική Καταστροφή (1922) και την ανταλλαγή πληθυσμών του 1923 (Γίδαρη, 2009; Καλλέργης, 2024). Η έλευση των προσφύγων από τη Μικρά Ασία και τον Πόντο προκάλεσε σημαντική αύξηση του πληθυσμού της Πιερίας. Υπολογίζεται ότι μέσα σε μια δεκαετία (1920-1930) ο πληθυσμός αυξήθηκε κατά περίπου 40%-50%. Οι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν κυρίως σε αγροτικές περιοχές, δημιουργώντας νέους οικισμούς και αλλάζοντας τη δημογραφική δομή της περιοχής. Η πλειονότητα των κατοίκων (άνω του 75%) ασχολούνταν με τη γεωργία και την κτηνοτροφία, ενώ μικρό ποσοστό είχε πρόσβαση σε αστικά επαγγέλματα και εμπορικές δραστηριότητες. Κατά τις δεκαετίες του 1930 και 1940, η Πιερία συνέχισε να παρουσιάζει πληθυσμιακή αύξηση, αν και με πιο ήπιους ρυθμούς. Ωστόσο, ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος και η Κατοχή (1941-1944) επέφεραν οικονομική ύφεση και πληθυσμιακή στασιμότητα λόγω των απωλειών, της μετανάστευσης και της φτώχειας (Καλλέργης, 2024).

Η εκπαίδευση στην Πιερία από το 1912 έως το 1950 πέρασε από διάφορα στάδια εξέλιξης, με αυξομειώσεις στον αριθμό των σχολείων, των εκπαιδευτικών και των μαθητών, αντανακλώντας τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της εποχής. Μετά την ενσωμάτωση, το ελληνικό κράτος προσπάθησε να εδραιώσει το εκπαιδευτικό σύστημα, αντικαθιστώντας τα οθωμανικά και κοινοτικά σχολεία με δημόσια ελληνικά σχολεία. Το ποσοστό φοίτησης στα δημοτικά σχολεία ήταν χαμηλό (κάτω από 50%), κυρίως λόγω της φτώχειας και της ανάγκης των παιδιών να εργάζονται. Η εκπαιδευτική δραστηριότητα ενισχύθηκε μετά την έλευση των προσφύγων (Γίδαρη, 2009; Καζταρίδης, 2017; Καλλέργης, 2024). Ο αριθμός των σχολείων αυξήθηκε σημαντικά, με τη φοίτηση να φτάνει περίπου το 70% στα αγόρια και το 40%-50% στα κορίτσια μέχρι το 1940. Παρά την πρόοδο, η εκπαίδευση των κοριτσιών υστερούσε σε σχέση με αυτή των αγοριών, ιδιαίτερα στις αγροτικές περιοχές όπου οι κοινωνικές αντιλήψεις περιόριζαν τη σχολική φοίτηση των θηλέων. Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος και ο Εμφύλιος Πόλεμος (1946-1949) προκάλεσαν σοβαρή κρίση στην εκπαίδευση. Πολλά σχολεία καταστράφηκαν ή διέκοψαν τη λειτουργία τους, και η μαθητική φοίτηση μειώθηκε κάτω από το 50%, ιδιαίτερα στις ορεινές περιοχές. Μετά το 1950, ξεκίνησε μια προσπάθεια ανασυγκρότησης του εκπαιδευτικού συστήματος (Καζταρίδης, 2006; 2017).

Συμπερασματικά, η Πιερία γνώρισε έντονη δημογραφική αύξηση μετά το 1923, κυρίως λόγω της προσφυγικής εγκατάστασης, ενώ ο αγροτικός χαρακτήρας της περιοχής διαμόρφωσε την κοινωνική δομή και επηρέασε την εκπαίδευση. Η εκπαίδευση βελτιώθηκε σταδιακά, αλλά με δυσκολίες, ιδίως για τα κορίτσια και τις αγροτικές περιοχές, ενώ σημαντικό είναι το γεγονός ότι οι συγκρούσεις της δεκαετίας του 1940 προκάλεσαν σημαντική υποχώρηση της εκπαίδευσης, με την ανοικοδόμηση να ξεκινά μετά το 1950. Η εκπαιδευτική και δημογραφική εξέλιξη της Πιερίας στην περίοδο 1912-1950 αντικατοπτρίζει τις γενικότερες τάσεις της Ελλάδας, με έντονες αλλαγές που διαμόρφωσαν την περιοχή κατά τις επόμενες δεκαετίες.

2. Η πληθυσμιακή εξέλιξη του Μοσχοποτάμου από την ενσωμάτωση μέχρι το τέλος του 20ου αιώνα

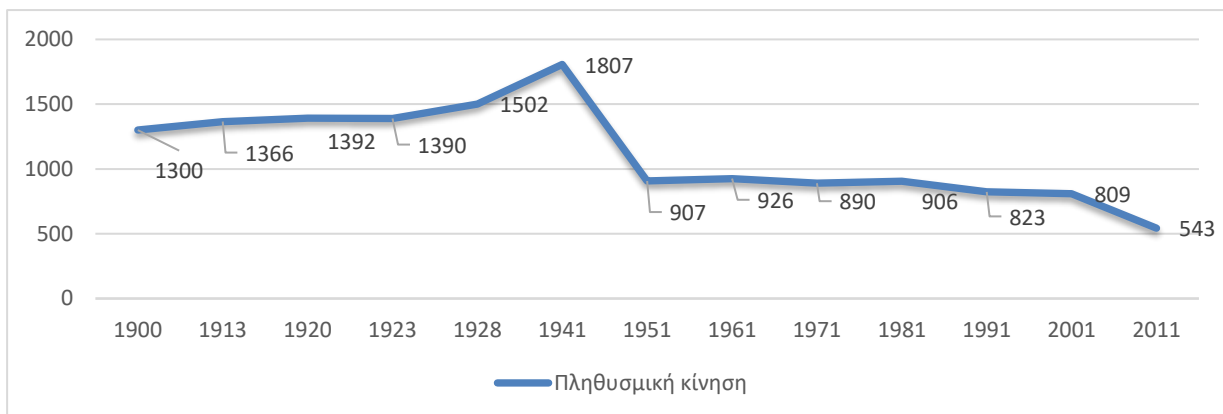
Η μελέτη της πληθυσμιακής εξέλιξης του Μοσχοποτάμου, ενός χωριού με πλούσια ιστορική και πολιτιστική παράδοση, προσφέρει σημαντικές πληροφορίες για την κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική του πορεία από την ενσωμάτωση στην ελληνική επικράτεια έως το τέλος του 20ου αιώνα. Το χωριό, αν και μικρό, αποτέλεσε αντικείμενο δημογραφικών αλλαγών που επηρεάστηκαν από ευρύτερα πολιτικά και κοινωνικοοικονομικά φαινόμενα.

Με την ενσωμάτωση της Μακεδονίας στην Ελλάδα το 1912, ο Μοσχοπόταμος γνώρισε την πρώτη οργανωμένη απογραφή πληθυσμού. Κατά την περίοδο αυτή, ο πληθυσμός του χωριού αποτελούνταν

κυρίως από γεωργούς και κτηνοτρόφους. Η κοινωνία ήταν κλειστή, και οι παραδοσιακές αξίες διατηρούνταν ακέραιες, ενώ η γεωργία αποτελούσε τη βάση της τοπικής οικονομίας. Κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, ο Μοσχοπόταμος επηρεάστηκε από την ανταλλαγή πληθυσμών και την εγκατάσταση προσφύγων στην περιοχή. Οι νέοι κάτοικοι έφεραν μαζί τους διαφορετικά ήθη και έθιμα, γεγονός που συνέβαλε στον εμπλουτισμό της τοπικής κουλτούρας (Καζταρίδης, 2006). Παράλληλα, οι γεωργικές δραστηριότητες ενισχύθηκαν, ενώ παρατηρήθηκε και μικρή πληθυσμιακή αύξηση. Η περίοδος της Κατοχής και του Εμφυλίου είχε καταστροφικές συνέπειες για τον Μοσχοπόταμο. Οι πολεμικές συγκρούσεις και η οικονομική ανέχεια οδήγησαν σε σημαντική πληθυσμιακή μείωση, καθώς πολλοί κάτοικοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν το χωριό για να βρουν ασφάλεια ή καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Μετά το τέλος του Εμφυλίου, ο Μοσχοπόταμος άρχισε να ανακάμπτει. Παρά τη μετανάστευση προς τις μεγάλες πόλεις και το εξωτερικό, ο πληθυσμός σταθεροποιήθηκε. Οι κοινωνικές δομές άρχισαν να εκσυγχρονίζονται, και παρατηρήθηκε στροφή από τη γεωργία σε νέες οικονομικές δραστηριότητες, όπως η μικροτεχνία και οι υπηρεσίες (Γίδαρη, 2009). Κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, ο Μοσχοπόταμος βίωσε έντονες δημογραφικές και κοινωνικές αλλαγές. Η πληθυσμιακή γήρανση, αποτέλεσμα της συνεχούς μετανάστευσης των νεότερων γενιών προς τις αστικές περιοχές, έγινε εμφανής. Ωστόσο, η βελτίωση των υποδομών και η ενίσχυση του τουρισμού έδωσαν νέα πνοή στην τοπική κοινωνία. Η επιστροφή ορισμένων κατοίκων που είχαν μεταναστεύσει στο εξωτερικό έφερε επιπλέον οικονομικούς και κοινωνικούς πόρους στο χωριό.

Η πληθυσμιακή εξέλιξη του Μοσχοποτάμου αντανακλά τις ευρύτερες ιστορικές, κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές που έλαβαν χώρα στην Ελλάδα κατά τον 20ο αιώνα. Αν και το χωριό αντιμετώπισε προκλήσεις, όπως η μετανάστευση και η πληθυσμιακή γήρανση, κατάφερε να προσαρμοστεί και να διατηρήσει την ταυτότητά του. Σήμερα, η ιστορία του αποτελεί πολύτιμη πηγή γνώσης για την κατανόηση της εξέλιξης των μικρών κοινοτήτων στον ελλαδικό χώρο. Στο παρακάτω γράφημα αναφέρεται η πληθυσμιακή εξέλιξη του χωριού από την ενσωμάτωση της Πιερίας στο Ελληνικό Κράτος μέχρι και την απογραφή του 2001¹.

Πίνακας 1: Πληθυσμιακή Εξέλιξη Μοσχοποτάμου κατά την περίοδο 1900-2011

¹ Τα στοιχεία της πληθυσμιακής εξέλιξης αντλήθηκαν τόσο από την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία σχετικά με την πληθυσμιακή κίνηση του Νομού Πιερίας 1912-2011 όσο και από τα δημοτολόγια του Δήμου Κατερίνης που φυλάσσονται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους του Νομού Πιερίας

3. Η Οργανικότητα του Δημοτικού Σχολείου Μοσχοποτάμου

Η οργανική εξέλιξη του Δημοτικού Σχολείου Μοσχοποτάμου κατά την περίοδο 1950-1968 παρουσιάζει έντονες διακυμάνσεις, γεγονός που αντανακλά τις δημογραφικές, κοινωνικές και εκπαιδευτικές συνθήκες της εποχής.

Αρχικά, κατά την περίοδο 1950-1952, το σχολείο λειτουργούσε ως μονοτάξιο, γεγονός που υποδηλώνει περιορισμένα εκπαιδευτικά μέσα και προσωπικό. Ωστόσο, την περίοδο 1952-1955 παρατηρείται μια σημαντική αναβάθμιση, καθώς το σχολείο μετατρέπεται σε τετρατάξιο, υποδηλώνοντας αύξηση του μαθητικού πληθυσμού και, ενδεχομένως, εκπαιδευτικές πολιτικές ενίσχυσης της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η περίοδος 1955-1959 χαρακτηρίζεται από μείωση της οργανικότητας σε δύο στάδια: από τετρατάξιο σε διτάξιο (1955-1958) και στη συνέχεια σε μονοτάξιο (1958-1959). Αυτή η πτώση αντανακλά σε μερική μείωση του μαθητικού δυναμικού λόγω εσωτερικής μετανάστευσης αλλά και σε γενικότερη πληθυσμιακή κάμψη της περιοχής. Την περίοδο 1959-1965, το σχολείο παρουσιάζει σταδιακή αναβάθμιση, από διτάξιο (1959-1962) σε τριτάξιο (1962-1965), γεγονός που σχετίζεται με επιστροφή κατοίκων στην περιοχή. Αυτή η ανοδική τάση συνεχίζεται και τα επόμενα χρόνια, με το σχολείο να γίνεται τετρατάξιο το 1965-1966 και πεντατάξιο το 1966-1968, δείχνοντας μια ενίσχυση της εκπαιδευτικής δραστηριότητας, ενδεχομένως λόγω βελτιωμένων υποδομών και κρατικών παρεμβάσεων².

Συνολικά, η οργανική εξέλιξη του σχολείου αποτυπώνει τις ευρύτερες πληθυσμιακές και κοινωνικές μεταβολές του Μοσχοποτάμου. Οι διακυμάνσεις αντανακλούν τις τάσεις μετανάστευσης, τις εκπαιδευτικές πολιτικές της εποχής και τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας. Η ανοδική πορεία από το 1959 και μετά υποδηλώνει μια γενικότερη σταθεροποίηση και ανάπτυξη του οικισμού, που ενισχύθηκε εκπαιδευτικά με την αύξηση των σχολικών βαθμίδων. Στον ακόλουθο πίνακα αναφέρονται οι οργανικές μεταβολές³.

Πίνακας 2: Οργανική εξέλιξη δημοτικού σχολείου 1950-1968

Σχολικό έτος	Οργανικότητα
1950-1952	1 τάξιο
1952-1955	4 τάξιο
1955-1958	2 τάξιο
1958-1959	1 τάξιο
1959-1962	2 τάξιο
1962-1965	3 τάξιο
1965-1966	4 τάξιο
1966-1968	5 τάξιο

4. Το μαθητικό δυναμικό του Δημοτικού Σχολείου την περίοδο 1951-1968

Ο αριθμός των εγγεγραμμένων μαθητών παρουσιάζει σημαντικές αυξομειώσεις κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου. Στην αρχή (1951-1952), ο συνολικός αριθμός των μαθητών ήταν 125, με σταδιακή μείωση μέχρι το 1960-1961, όταν έφτασε τους 100 μαθητές (μείωση 20% σε σύγκριση με το 1951-1952). Ωστόσο, από το 1961-1962 και έπειτα, παρατηρείται σταθερή αύξηση, φτάνοντας στο μέγιστο των 184 μαθητών το 1966-1968, σημειώνοντας αύξηση περίπου 84% σε σχέση με το 1960-1961. Η αναλογία αγοριών και κοριτσιών επίσης μεταβάλλεται. Στις αρχές της δεκαετίας του 1950, ο αριθμός των αγοριών ήταν σημαντικά μεγαλύτερος από τον αριθμό των κοριτσιών (76 αγόρια

² Γενικά Αρχεία του Κράτους. Αρχείο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Πιερίας. Αρχείο Δημοτικού Σχολείου Μοσχοποτάμου

³ Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση Νομού Πιερίας. Αρχείο Δημοτικού Σχολείου Μοσχοποτάμου

έναντι 49 κοριτσιών το 1951-1952). Ωστόσο, σταδιακά η διαφορά μειώνεται, και από το 1966-1967, οι αριθμοί εξισορροπούνται (87 αγόρια - 97 κορίτσια), δείχνοντας αυξημένη φοίτηση των κοριτσιών στο σχολείο⁴.

Ο αριθμός των μετεγγραφών είναι σχετικά χαμηλός και κυμαίνεται από 0 έως 6 μαθητές ανά έτος. Η μέγιστη τιμή σημειώνεται το 1965-1966 με 6 μετεγγραφές. Συνολικά, οι μετεγγραφές δεν φαίνεται να αποτελούν σημαντικό παράγοντα που επηρεάζει το συνολικό μαθητικό δυναμικό. Η διακοπή φοίτησης είναι ιδιαίτερα υψηλή τις πρώτες χρονιές της περιόδου. Για παράδειγμα, το 1951-1952, 20 μαθητές (16%) διέκοψαν τη φοίτησή τους. Τα υψηλά ποσοστά συνεχίζονται το 1952-1953 (21,4%), ενώ από το 1953-1954 και μετά, ο αριθμός μειώνεται δραστικά. Από το 1962-1963 και έπειτα, οι διακοπές φοίτησης είναι ελάχιστες ή μηδενικές, υποδηλώνοντας βελτίωση των συνθηκών φοίτησης και πιθανώς μεγαλύτερη υποχρεωτικότητα στην εκπαίδευση.

Μετά από μια περίοδο μείωσης (1951-1961), το σχολείο γνωρίζει σταδιακή ανάπτυξη, αντανakλώντας πιθανώς την πληθυσμιακή αύξηση και τη βελτίωση της προσβασιμότητας στην εκπαίδευση. Από τα πρώτα χρόνια η διακοπή φοίτησης ήταν ανησυχητικά υψηλή, ενώ από το 1960 και μετά παρατηρείται σαφής βελτίωση. Η αναλογία αγοριών-κοριτσιών γίνεται πιο ισόρροπη με την πάροδο των ετών, υποδηλώνοντας ενδεχομένως κοινωνικές αλλαγές ως προς τη φοίτηση των κοριτσιών. Η εξέλιξη αυτή αντικατοπτρίζει γενικότερες τάσεις της ελληνικής κοινωνίας σε θέματα εκπαίδευσης κατά τις δεκαετίες του 1950 και 1960, όπου η φοίτηση στα σχολεία γίνεται σταδιακά πιο καθολική και προσιτή σε όλο τον πληθυσμό. Τα στοιχεία αναλυτικά αναφέρονται στον παρακάτω πίνακα⁵.

Πίνακας 3: Μαθητικό δυναμικό Δημοτικού Σχολείου Μοσχοποτάμου κατά την περίοδο 1950-1968

Χρονολογία	Εγγραφέντες μαθητές			Μετεγγραφέντες μαθητές			Διέκοψαν τη φοίτηση		
	A	Θ	Σ	A	Θ	Σ	A	Θ	Σ
1951-1952	76	49	125	1	1	2	13	7	20
1952-1953	77	63	140	3	1	4	15	15	30
1953-1954	68	59	127	1	2	3	1	5	6
1954-1955	68	60	128	1	1	2	-	-	-
1955-1956	63	55	118	-	2	2	2	-	2
1956-1957	56	57	113	-	1	1	1	2	3
1957-1958	55	54	109	2	2	4	3	1	4
1958-1959	52	51	103	1	1	2	2	1	3
1959-1960	50	53	103	-	-	-	4	-	4
1960-1961	50	50	100	-	-	-	1	4	5
1961-1962	58	56	114	1	1	2	2	2	4
1962-1963	73	57	130	2	-	2	-	-	-
1963-1964	81	75	156	-	1	1	1	1	2
1964-1965	90	82	172	1	1	2	-	-	-
1965-1966	88	81	169	2	4	6	-	-	-
1966-1967	87	97	184	1	-	1	-	1	1
1967-1968	91	90	184	-	-	-	-	-	-

⁴ Γενικά Αρχεία του Κράτους. Αρχείο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Πιερίας. Αρχείο Δημοτικού Σχολείου Μοσχοποτάμου

⁵ Γενικά Αρχεία του Κράτους. Αρχείο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Πιερίας. Αρχείο Δημοτικού Σχολείου Μοσχοποτάμου-Μαθητολόγια 1950-1968

5. Προαγωγές και απορρίψεις μαθητών δημοτικού σχολείου Μοσχοποτάμου

Η ανάλυση των δεδομένων σχετικά με την προαγωγή και την απόρριψη των μαθητών του Δημοτικού Σχολείου Μοσχοποτάμου την περίοδο 1951-1968 αποκαλύπτει σημαντικές τάσεις στη μαθητική επίδοση και τη σχολική επιτυχία.

Ο συνολικός αριθμός των προαχθέντων μαθητών παρουσιάζει ανοδική τάση κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου. Το 1951-1952, οι προαχθέντες μαθητές ήταν 85 (68% του συνόλου), ενώ το 1967-1968 έφτασαν τους 176 (95,7%), σημειώνοντας σημαντική βελτίωση. Στα πρώτα έτη (1951-1953), τα ποσοστά επιτυχίας ήταν χαμηλά, με την προαγωγή να κυμαίνεται γύρω στο 60%-70%. Το 1952-1953 παρατηρείται το χαμηλότερο ποσοστό προαγωγής (59,4%), γεγονός που μπορεί να οφείλεται σε εκπαιδευτικές δυσκολίες, αυστηρότερη αξιολόγηση ή κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες. Από το 1953-1954 και έπειτα, η προαγωγή αυξάνεται σταδιακά, ξεπερνώντας το 90% κατά τα τελευταία έτη (1963-1968). Η αύξηση αυτή πιθανώς σχετίζεται με βελτιώσεις στην εκπαιδευτική μεθοδολογία, μεγαλύτερη εξοικείωση των μαθητών με τις απαιτήσεις του σχολείου και ίσως την εισαγωγή πιο επιεικών κριτηρίων αξιολόγησης.

Ο αριθμός των απορριφθέντων μαθητών είναι αρχικά υψηλός, ιδιαίτερα κατά την περίοδο 1951-1953, με ποσοστά αποτυχίας που φτάνουν το 40,6% (1952-1953). Ωστόσο, από το 1953-1954 και μετά, η απόρριψη μειώνεται σταδιακά. Στην αρχή της περιόδου, τα ποσοστά απόρριψης κυμαίνονται μεταξύ 15%-40%, γεγονός που δείχνει είτε υψηλές απαιτήσεις είτε μαθησιακές δυσκολίες των μαθητών, ενώ από το 1963-1964 και έπειτα, τα ποσοστά απόρριψης μειώνονται σημαντικά, φτάνοντας στο ελάχιστο το 1964-1965 με μόλις 1,8%. Η τάση αυτή πιθανόν αντανακλά μια πιο ενισχυτική προσέγγιση προς τους μαθητές, ενδεχομένως λόγω καλύτερης εκπαιδευτικής προετοιμασίας ή διαφοροποίησης της διδασκαλίας ώστε να μειωθούν οι αποτυχίες.

Συμπερασματικά, από περίπου 60%-70% στις αρχές της δεκαετίας του 1950, το ποσοστό προαγωγής έφτασε το 95% στα τέλη της δεκαετίας του 1960, ενώ τα ποσοστά απόρριψης από 40% σε κάποιες χρονιές μειώθηκαν στο 1%-5%, δείχνοντας βελτίωση στο εκπαιδευτικό σύστημα και στην προσαρμογή των μαθητών στις απαιτήσεις του σχολείου. Τέλος, οι προαγωγές μεταξύ αγοριών και κοριτσιών αρχικά είχαν διαφοροποιήσεις, αλλά από το 1960 και μετά, οι διαφορές σχεδόν εκμηδενίζονται, υποδηλώνοντας ισότιμη συμμετοχή στην εκπαίδευση. Γενικά, η εξέλιξη αυτή αντικατοπτρίζει τη βελτίωση των εκπαιδευτικών συνθηκών, την προοδευτική αύξηση της σχολικής επιτυχίας και πιθανώς την αλλαγή στην εκπαιδευτική πολιτική, που οδήγησε σε μεγαλύτερη υποστήριξη των μαθητών και περιορισμό των αποτυχιών. Αναλυτικά τα στοιχεία αναφέρονται στον ακόλουθο πίνακα⁶.

Πίνακας 4: Προαγωγή και απόρριψη μαθητών κατά την περίοδο 1951-1968

Χρονολογία	Προαχθέντες			Απορριφθέντες		
	Α	Θ	Σ	Α	Θ	Σ
1951-1952	51	34	85	11	7	18
1952-1953	38	25	63	21	22	43
1953-1954	64	45	109	2	7	9
1954-1955	61	49	110	6	10	16
1955-1956	53	49	102	9	5	14
1956-1957	51	51	102	4	5	9
1957-1958	40	43	83	10	8	18

⁶ Γενικά Αρχεία του Κράτους. Αρχείο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Πιερίας. Αρχείο Δημοτικού Σχολείου Μοσχοποτάμου

1958-1959	45	49	94	6	2	8
1959-1960	37	50	87	9	3	12
1960-1961	48	41	89	1	5	6
1961-1962	51	53	104	6	2	8
1962-1963	65	54	119	6	3	9
1963-1964	80	70	150	-	5	5
1964-1965	88	79	167	1	2	3
1965-1966	82	77	159	4	-	4
1966-1967	83	90	173	3	6	9
1967-1968	86	90	176	5	3	8

6. Η κοινωνική προέλευση και η σχολική επίδοση των μαθητών της ΣΤ' τάξης

Η κοινωνική προέλευση των μαθητών της ΣΤ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου την περίοδο 1951-1968 αποτυπώνει τη γενικότερη κοινωνική και οικονομική φυσιογνωμία της περιοχής. Ο ακόλουθος πίνακας δείχνει ότι η συντριπτική πλειονότητα των μαθητών προερχόταν από οικογένειες αγροτών, ενώ ένα μικρότερο ποσοστό προερχόταν από ορφανά παιδιά και οικογένειες δημοσίων ή ιδιωτικών υπαλλήλων.

Η μεγάλη πλειονότητα των μαθητών (193 στους 218, ποσοστό 88,5%) προερχόταν από οικογένειες γεωργών. Το στοιχείο αυτό αντικατοπτρίζει την έντονα αγροτική φυσιογνωμία της περιοχής, όπου η γεωργία αποτελούσε τη βασική οικονομική δραστηριότητα των κατοίκων. Η ενασχόληση με τη γεωργία είχε άμεσο αντίκτυπο στην εκπαίδευση των παιδιών, καθώς πολλά παιδιά ήταν αναγκασμένα να συνδράμουν στις αγροτικές εργασίες, γεγονός που συχνά επηρέαζε τη φοίτησή τους ή ακόμη και τη συνέχιση της εκπαίδευσής τους μετά το Δημοτικό. Το 10% των αποφοίτων (22 μαθητές) καταγράφονται ως ορφανοί, γεγονός που υποδηλώνει τις δύσκολες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της εποχής. Η περίοδος 1951-1968 περιλαμβάνει τις συνέπειες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και του Εμφυλίου Πολέμου, που άφησαν πολλά παιδιά χωρίς γονική μέριμνα. Τα ορφανά παιδιά πιθανώς αντιμετώπιζαν περισσότερες δυσκολίες στη σχολική τους πορεία λόγω οικονομικής ανέχειας και έλλειψης υποστηρικτικού περιβάλλοντος. Μόλις 3 μαθητές (ποσοστό 1,5%) προέρχονταν από οικογένειες δημοσίων ή ιδιωτικών υπαλλήλων. Αυτό το πολύ χαμηλό ποσοστό υποδηλώνει ότι οι οικογένειες με μόνιμη εργασία εκτός γεωργικού τομέα ήταν ελάχιστες στην περιοχή, κάτι που ενισχύει την εικόνα μιας κατά κύριο λόγο αγροτικής κοινότητας. Οι υπάλληλοι εκείνης της περιόδου αποτελούσαν μικρό ποσοστό του πληθυσμού και συνήθως διέμεναν σε αστικά κέντρα, όπου τα παιδιά τους είχαν ενδεχομένως περισσότερες ευκαιρίες για συνεχή εκπαίδευση πέρα από το Δημοτικό.

Η αγροτική κοινωνική δομή της περιοχής αποτυπώνεται ξεκάθαρα στα δεδομένα, καθώς σχεδόν 9 στους 10 μαθητές προέρχονταν από γεωργικές οικογένειες. Η ύπαρξη σημαντικού αριθμού ορφανών μαθητών αντανακλά τις δυσκολίες της εποχής, κυρίως λόγω των πολεμικών γεγονότων που προηγήθηκαν, ενώ η χαμηλή εκπροσώπηση οικογενειών υπαλλήλων υποδηλώνει ότι η περιοχή δεν είχε ανεπτυγμένο αστικό ή διοικητικό τομέα, με την πλειονότητα των κατοίκων να βασίζονται στη γεωργία για την επιβίωσή τους. Στον ακόλουθο πίνακα αναφέρονται τα στοιχεία⁷.

⁷ Γενικά Αρχεία του Κράτους. Αρχείο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Πιερίας. Αρχείο Δημοτικού Σχολείου Μοσχοποτάμου

Πίνακας 5: Προαχθέντες ή απολυθέντες μαθητές κατά την περίοδο 1950-1968

Επαγγέλματα γονέων	Απολυθέντες αποφοιτήσαντες μαθητές	ή Ποσοστό
Γεωργοί	193	88,5%
Ορφανοί (είτε με 1 γονέα είτε καθόλου γονείς)	22	10%
Δημόσιοι και Ιδιωτικοί Υπάλληλοι	3	1,5%
Σύνολο	218	100%

Η σχολική επίδοση των μαθητών της ΣΤ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου την περίοδο 1951-1968, όπως αποτυπώνεται στον παρακάτω πίνακα, αντικατοπτρίζει τη γενικότερη εκπαιδευτική κατάσταση της εποχής. Οι μαθητές βαθμολογούνται σε μια κλίμακα από 5 έως 10, με τον μεγαλύτερο αριθμό μαθητών να συγκεντρώνεται στις μεσαίες και υψηλότερες βαθμολογίες, γεγονός που υποδηλώνει ικανοποιητικό επίπεδο επίδοσης. Χαμηλές βαθμολογίες (5 και 6) συγκεντρώνουν 28 μαθητές, που αντιστοιχεί στο 12,8% του συνόλου. Πρόκειται για τους μαθητές που αντιμετώπιζαν σοβαρές δυσκολίες στη μάθηση, κάτι που μπορεί να οφείλεται είτε σε κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες είτε σε ελλείψεις στην εκπαιδευτική διαδικασία. Στην μεσαία βαθμολογική κλίμακα (7 και 8) βρίσκονται οι περισσότεροι μαθητές, συνολικά 98, που αντιπροσωπεύουν 44,7% του συνόλου. Αυτό υποδηλώνει ότι σχεδόν οι μισοί μαθητές κινούνταν σε ένα ικανοποιητικό επίπεδο, χωρίς όμως να διακρίνονται για άριστες επιδόσεις. Οι υψηλές βαθμολογίες (9 και 10) αποδίδονται σε 92 μαθητές, που αντιστοιχεί σε 42,5% του συνόλου. Οι μαθητές αυτοί είχαν πολύ καλές ή άριστες επιδόσεις, γεγονός που δείχνει ότι παρά τις όποιες δυσκολίες, ένα σημαντικό ποσοστό κατάφερε να επιτύχει υψηλά μαθησιακά αποτελέσματα.

Η πλειοψηφία των μαθητών (87,2%) πέτυχε βαθμούς από 7 έως 10, κάτι που δείχνει μια γενικά καλή εκπαιδευτική κατάσταση, ενώ οι μαθητές με βαθμούς 5 και 6, αν και μειοψηφία, φανερώνουν ότι υπήρχαν και περιπτώσεις μαθητών που δυσκολεύονταν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της τάξης. Τέλος, το υψηλό ποσοστό των μαθητών με βαθμούς 9 και 10 δείχνει ότι υπήρχαν ευκαιρίες για ακαδημαϊκή αριστεία, παρά τις ενδεχόμενες ελλείψεις της εποχής. Συνολικά, τα δεδομένα υποδηλώνουν ότι το σχολείο της εποχής κατάφερε να παρέχει μια ικανοποιητική εκπαίδευση, με μεγάλο ποσοστό μαθητών να αποκτά επαρκείς γνώσεις και δεξιότητες, παρά τις κοινωνικές και οικονομικές δυσκολίες που μπορεί να επηρέαζαν τη φοίτησή τους. Στον ακόλουθο πίνακα αναφέρονται τα στοιχεία αναλυτικά⁸.

Πίνακας 6: Βαθμολογική κατάταξη μαθητών κατά την περίοδο 1950-1968

Βαθμολογίες	5	6	7	8	9	10
Μαθητές	13	15	37	61	67	25

Συμπεράσματα

Η εκπαιδευτική δραστηριότητα στο Νομό Πιερίας μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όπως αποτυπώνεται μέσα από το παράδειγμα του Δημοτικού Σχολείου Μοσχοποτάμου την περίοδο 1951-

⁸ Γενικά Αρχεία του Κράτους. Αρχείο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Πιερίας. Αρχείο Δημοτικού Σχολείου Μοσχοποτάμου

1968, αντικατοπτρίζει τόσο τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της εποχής όσο και τις προκλήσεις και εξελίξεις που σημάδεψαν την εκπαίδευση σε μια αγροτική περιοχή της Ελλάδας. Το μαθητικό δυναμικό του σχολείου μειώθηκε σταδιακά κατά την εξεταζόμενη περίοδο, γεγονός που μπορεί να συνδέεται με τη μετανάστευση προς τα αστικά κέντρα και το εξωτερικό, μια τάση που παρατηρήθηκε έντονα στις μεταπολεμικές δεκαετίες. Επιπλέον, η κοινωνική προέλευση των μαθητών καταδεικνύει τον αγροτικό χαρακτήρα της περιοχής, με το 88,5% των μαθητών να προέρχονται από οικογένειες γεωργών, ενώ το ποσοστό των παιδιών δημοσίων ή ιδιωτικών υπαλλήλων ήταν ελάχιστο. Παρά την υποχρεωτική εκπαίδευση, υπήρχαν σημαντικές διαρροές μαθητών, ειδικά στις αρχές της περιόδου. Οι κύριοι λόγοι πιθανώς συνδέονταν με την ανάγκη των παιδιών να εργαστούν στις αγροτικές καλλιέργειες ή με οικονομικές δυσκολίες που καθιστούσαν δύσκολη τη συνέχιση της φοίτησης. Ωστόσο, προς το τέλος της δεκαετίας του 1960, οι αριθμοί σταθεροποιήθηκαν, δείχνοντας μια τάση ενίσχυσης της σχολικής φοίτησης. Η σχολική επίδοση των μαθητών ήταν γενικά ικανοποιητική, με την πλειονότητα των μαθητών να επιτυγχάνει βαθμολογίες από 7 έως 10, ενώ ένα μικρότερο ποσοστό αντιμετώπιζε δυσκολίες. Οι δείκτες προαγωγής ήταν επίσης θετικοί, με την πλειονότητα των μαθητών να ολοκληρώνει με επιτυχία τη φοίτηση, αν και τα πρώτα χρόνια της περιόδου καταγράφονται υψηλότερα ποσοστά απορρίψεων. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από σταδιακή βελτίωση των σχολικών υποδομών και της εκπαιδευτικής διαδικασίας, παρά τις ελλείψεις σε πόρους και διδακτικό προσωπικό. Η εκπαίδευση σε αγροτικές περιοχές όπως ο Μοσχοπόταμος εξακολουθούσε να αντιμετωπίζει προκλήσεις, αλλά υπήρχε πρόοδος προς την καθολική φοίτηση των παιδιών.

Το Δημοτικό Σχολείο Μοσχοποτάμου αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της μεταπολεμικής εκπαίδευσης στην Πιερία. Παρά τις αρχικές δυσκολίες, παρατηρείται μια θετική εξέλιξη τόσο στη φοίτηση όσο και στις επιδόσεις των μαθητών. Η εκπαίδευση στην ύπαιθρο παρέμεινε βασικός μοχλός κοινωνικής ανόδου, αν και η οικονομική κατάσταση και η αγροτική πραγματικότητα συνέχισαν να επηρεάζουν την εκπαιδευτική πορεία πολλών παιδιών.

Βιβλιογραφία

- Βαρμάζης, Ν. (2002). *Δύσκολα χρόνια στην Πιερία*. Κατερίνη: Εκδόσεις Μάτι
- Γίδαρη, Σ. (2009). *Η εκπαίδευση στην πόλη της Κατερίνης 1912-1940*. Θεσσαλονίκη
- Καζταρίδης, Ι. (2002). *Η Μακεδονία κατά την Τουρκοκρατία. Η Πιερία των περιηγητών και των γεωγράφων*. Κατερίνη: Εκδόσεις ΜΑΤΙ.
- Καζταρίδης, Ι. (2006). *Κατερίνη. Από μικρή κόμη στην πολύτροπη πόλη*. Κατερίνη: Εκδόσεις Μάτι.
- Καζταρίδης, Ι. (2017). *Η Πιερία κατά το 19^ο και 20^ο αιώνα*. Κατερίνη: Εκδόσεις Μάτι
- Καλλέργης, Σ. (2024). Η ιδιωτική Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση στην πόλη της Κατερίνης κατά την περίοδο 1951-1978. Το παράδειγμα των ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων Παπαδημητρίου. *"Εκπαιδευτικές Διαδρομές" (Educational Routes)*. Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Χίου, τ.1. 260-280. Ανακτήθηκε από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/edro/article/view/38531>
- Τζουμέρκας, Π. (2008). Ο επίσκοπος Κίτρος Παρθένιος Βαρδάκας 1904-1933. Ο βίος και η δράση του. Συμβολή στην επισκοπική ιστορία του Οικουμενικού Πατριαρχείου στη Μακεδονία. Ιωάννινα.

Αρχειακό Υλικό

Γενικά Αρχεία του Κράτους. Αρχείο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Πιερίας. Αρχείο Δημοτικού Σχολείου Μοσχοποτάμου

Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία σχετικά με την πληθυσμιακή κίνηση του Νομού Πιερίας 1912-2011